

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.2.791

UDK 364.4:057.875

Primljeno: 03. 07. 2023.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Dragana Šćepović, Ljubo Lepir, Vesna Šućur Janjetović

VRIJEDNOSTI U SOCIJALNOM RADU I PROFESIONALNI ODNOS PREMA KORISNICIMA

U radu su predstavljeni rezultati komparativnog empirijskog istraživanja provedenog među studentima socijalnog rada (N=146), koji su bili grupisani u dva subzorka: studenti sa Koledža primijenjene psihologije u Sidneju i Melburnu (Australian Colledge of Applied Psychology, Sydney and Melbourn) (N=71), i studenti iz Bosne i Hercegovine (BiH) sa Univerziteta u Banja Luci, Tuzli i u Sarajevu (N=75). Predmet istraživanja bile su vrijednosti u socijalnom radu koje određuju profesionalni odnos i načine intervenisanja prema korisnicima sistema socijalne zaštite kod studenata socijalnog rada u dvije različite obrazovne, kulturne i socijalnopolitičke sredine (Australija i BiH). Cilj istraživanja bio je utvrditi da li postoje razlike u stavovima i mišljenjima studenata o vrijednostima socijalnog rada, profesionalnom odnosu i postupanjima prema korisnicima sistema socijalne zaštite, u odnosu na državu studiranja i boravka. Istraživanje je provedeno primjenom metode ispitivanja (tehnika anketiranja) za čije potrebe je izrađen posebno pripremljen instrument – Upitnik (ORiSR/april 2020) kojim su ispitivani stavovi studenata o profesionalnom odnosu i mjerama postupanja prema korisnicima usluga socijalnog rada. Dobijeni rezultati su potvrdili pretpostavljenu hipotezu da postoje značajne razlike u stavovima studenata s obzirom na mjesto studiranja, odnosno, različite kulturalne i društvene okolnosti u kojima se obrazuju budući socijalni radnici. Razlike su uočene kod vrednovanja pojedinih mjera i oblika zaštite korisnika usluga socijalnog rada. Studenti iz BiH smatraju da su usvojenje i hraniteljstvo poželjniji oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja, dok je većina studenata iz Australije mišljenja da treba dozvoliti usvojenje djece u istopolnim zajednicama. Takođe, dobijeni rezultati su pokazali da, i pored toga što se stavovi studenata iz Australije i BiH o nekim vrijednostima socijalnog rada razlikuju, suštinske razlike nisu uočene u vrijednostima koje se

odnose na zadovoljavanje primarnog interesa korisnika, podređivanje ličnih principa vrijednostima socijalnog rada i društvenom aktivizmu socijalnog rada u zajednici.

Ključne riječi: studenti socijalnog rada; vrijednosti i profesionalni odnos; Bosna i Hercegovina; Australija

UVOD

Polazeći od stava da društvene i kulturalne okolnosti profesionalnog obrazovanja mogu uticati na izgradnju vrijednosno-profesionalnih stavova budućih socijalnih radnika, u ovom istraživanju se pretpostavilo da postoje razlike u stavovima i mišljenjima studenata iz Australije i BiH o profesionalnim vrijednostima socijalnog rada i postupanju prema korisnicima usluga socijalne zaštite. Vrijednosti socijalnog rada, koje su proizašle iz humanističkog opredjeljenja nauke o socijalnom radu, i koje predstavljaju sastavni dio prakse socijalnih radnika i drugih stručnjaka zaposlenih u oblasti socijalne zaštite, Banks (1995) određuje kao pravila kojih se treba pridržavati prilikom uspostavljanja i održavanja kvalitetnog odnosa sa klijentom. Urbanc (2001: 154) definiše vrijednosti socijalnog rada kao „niz osnovnih moralno-etičkih principa koji omogućavaju odgovorno i djelotvorno zadovoljavanje potreba pojedinaca uz očuvanje psihičkog i fizičkog integriteta i pomagača i klijenata”, a poštovanje individualnosti klijenta i klijentovog prava na samoodređenje predstavljaju dvije osnovne vrijednosti koje karakterišu praksu socijalnog rada. Postoje različite klasifikacije vrijednosti socijalnog rada koje, prema Vidanović (2009: 31), između ostalog, obuhvataju: „poštovanje slobode i dostojanstva ličnosti; uvažavanje individualnih i grupnih osobenosti i razlika; razvijanje spontanosti, kreativnosti i potencijala pojedinaca za lični razvoj i samopomoć; spremnost da se lična osjećanja i potrebe odvoje od profesionalnog odnosa i težnju da se profesionalno znanje i vještine upotrebe u korist drugih”. Profesionalne vrijednosti socijalnih radnika se tiču nivoa usvojenosti etičkih stavova i njihove primjene u postupanjima prema korisnicima socijalne zaštite, kao što su: djeca bez roditeljskog staranja, starija i za rad nemoćna lica, lica sa invaliditetom, žrtve nasilja, lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju, beskućnici, siromašne porodice i dr.

Prema Etičkom kodeksu Australijskog udruženja socijalnih radnika (The AASW Code of Ethics 2010, 2020), vrijednosti i etička odgovornost predstavljaju osnov za standarde prakse socijalnog rada na kojima se zasniva profesionalna i odgovorna

etička praksa, etičko ponašanje i odgovornost u socijalnom radu. Standardi prakse socijalnog rada (Practice standards, Australian Association of Social Workers-AASW 2013), koji se periodično revidiraju kako bi bili usaglašeni sa promjenama društvenog i političkog okruženja, usaglašeni su i sa standardima obrazovanja i akreditacije za socijalni rad (Australian Social Work Education and Accreditation Standards, AASW 2020), koji predstavljaju standarde za obrazovanje socijalnih radnika i kriterijume za akreditaciju programa edukacije socijalnih radnika. Vrijednosti i profesionalnost socijalnih radnika prepoznate su kao osnovne komponente standarda prakse (AASW 2013), a prema Savjetu za obrazovanje socijalnih radnika (Council on Social Work Education 2022), profesionalne kompetencije socijalnih radnika, pored znanja i vještina, čine i vrijednosti socijalnog rada.

Za razliku od Australije, u kojoj postoji niz dokumenata u čijem fokusu su vrijednosti i etika u socijalnom radu koji povezuju praksu socijalnog rada i obrazovanje socijalnih radnika, u BiH nije u primjeni nijedan zvanični dokument koji se bavi standardima prakse socijalnog rada. I pored činjenice da se socijalni radnici često suočavaju sa različitim profesionalnim i etičkim dilemama, preispituju ličnu i profesionalnu etiku i vrijednosti koje su značajne za praksu socijalnog rada, udruženja socijalnih radnika u BiH nemaju utvrđen Etički kodeks socijalnih radnika. Prema Buljevac, Opačić i Podobnik (2020: 35), efektivna i profesionalna praksa socijalnog rada zahtijeva upravo postojanje, poznavanje i poštovanje etičkog kodeksa, ali i normativno-pravnog okvira koji reguliše djelatnost i sadržaj profesionalnih vrijednosti, vještine za prepoznavanje etičkih dilema „da aktiviraju mehanizme njihovog razrješenja i da mogu preispitati lične vrijednosti u odnosu na profesionalne”. Studenti socijalnog rada sa univerziteta u BiH se tokom studiranja u okviru posebnih nastavnih predmeta upoznaju sa etičkim standardima i vrijednostima savremenog socijalnog rada.

Budući da vrijednosti određuju odnos i postupanja prema korisnicima u fokusu ovog rada su stavovi studenata socijalnog rada o mjerama i oblicima zaštite i zbrinjavanja u sistemu socijalne zaštite. Posebno su istaknute mjere zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja (usvojenje i hraniteljstvo), zbrinjavanje u zajednici starijih lica i smještaj u institucije lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju.

S obzirom na to da djetetu pružaju mogućnost odrastanja u porodici, u sigurnom i stabilnom okruženju, usvojenje i hraniteljstvo se smatraju poželjnim oblicima zaštite djeteta bez roditeljskog staranja, a koji će oblik biti primijenjen zavisi od procjene svakog pojedinačnog slučaja. Zbog činjenice da djetetu obezbjeđuje odrastanje u porodici i omogućava stvaranje trajnog odnosa i sigurne privrženosti između djeteta i usvojlaca, o usvojenju se najčešće govori kao o najpoželjnijem obliku zaštite djeteta

bez roditeljskog staranja. Takođe, i hraniteljstvo se od strane teoretičara, stručnjaka, ali i djece koja su zbrinuta u hraniteljske porodice ocjenjuje kao veoma poželjan oblik zaštite (Grujić 2013). Međutim, i pored toga što se djetetu obezbjeđuje život u porodičnom ambijentu, s obzirom na to da ne predstavlja trajni oblik zbrinjavanja kao usvojenje, hraniteljstvo za dijete donosi čitav niz problema (Dozier, Lindheim 2006). S druge strane, za neku djecu, koja su se dobro adaptirala na hraniteljsku porodicu, usvojenje često ne predstavlja najbolji vid zaštite. U skladu sa odredbama Konvencije UN o pravima djeteta (1989) usvojenje i hraniteljstvo se primjenjuju kada se ocijeni da je to najbolje rješenje za dijete, odnosno da je u najboljem interesu djeteta, a u tom kontekstu se posmatra i pitanje primjene ovih mjera zaštite djece u istopolnim zajednicama. Revidirana Evropska konvencija o usvojenju djece prepušta državama da, ako žele, dozvole usvajanje djece istopolno orijentisanim osobama koje su sklopile brak ili su zasnovale registrovanu zajednicu, kao i onima koji su heteroseksualno ili homoseksualno usmjereni i žive u stabilnoj vezi (Hrabar 2008: 1116). U Australiji, koja ne priznaje istopolne brakove, ali postoje različiti oblici istopolnih veza, usvojenje djece u istopolnim zajednicama dozvoljeno je u prestoničkoj teritoriji (Kanbera) i Zapadnoj Australiji, dok je u Tasmaniji omogućeno usvajanje djeteta partnera/ke. Institut usvojenja u BiH je regulisan Porodičnim zakonom Federacije BiH (“Službene novine FBiH”, br. 35/05, 41/05, 31/14. i 32/19) i Porodičnim zakonom Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 54/02, 41/08. i 63/14) koji ne priznaju istopolne brakove niti istopolne zajednice, i ne omogućavaju usvojenje djece roditeljima istog pola. Kada se govori o najboljim oblicima zaštite drugih korisnika sistema socijalne zaštite, kao što su starija lica i lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju, za razliku od ranije prisutnog pristupa po kome je za ove kategorije korisnika kao najpoželjniji oblik zaštite biran smještaj u ustanovu odgovarajućeg tipa, danas se sve više u svijetu, ali i u sistemima socijalne zaštite u Australiji i u BiH, preferira zbrinjavanje korisnika u okviru lokalne zajednice.

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja jesu vrijednosti u socijalnom radu koje određuju profesionalni odnos i načine intervenisanja prema korisnicima sistema socijalne zaštite.

Cilj istraživanja jeste utvrditi da li postoje razlike u stavovima i mišljenjima studenata o vrijednostima socijalnog rada, profesionalnom odnosu i postupanjima prema korisnicima sistema socijalne zaštite, u odnosu na državu studiranja i boravka (Australija i BiH).

Hipoteza: Društvene okolnosti u kojima se socijalni radnici pripremaju za obavljanje profesionalne uloge utiču na percepciju vrijednosti i profesionalni odnos prema korisnicima.

Osnovna metoda istraživanja jeste ispitivanje/anketiranje pomoću namjenski pripremljenog upitnika ORiSR/april 2020 kojim su ispitivani stavovi studenata socijalnog rada iz Australije i BiH vezano za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja, a sastojao se od šest tematskih cjelina (Šućur-Janjetović, Lepir, Šćepović 2023). Dio koji se odnosio na ispitivanje vrijednosnih stavova koji proizilaze iz profesionalnih dilema, rizika, prakse i ciljeva savremenog socijalnog rada uzet je u obzir za analizu razlika u stavovima o profesionalnom odnosu i postupanjima prema korisnicima sistema socijalne zaštite između studenata u Australiji i studenata u BiH.

Uzorak istraživanja su činila 146 studenata socijalnog rada I i II ciklusa studija koji je bio podijeljen na dva subuzorka: 71 student iz Australije sa Univerziteta iz Sidneja i Melburna, te 75 studenata iz BiH sa Univerziteta u Banjaluci, Tuzli i Sarajevu. Većina ispitanika su žene (86.3%) starosti između 19 i 29 godina (75%).

U operativnom smislu istraživanje je podrazumijevalo analizu na dva nivoa: analiza stavova o vrijednostima u socijalnom radu i analiza stavova o mjerama i uslugama koje se pružaju korisnicima. Učestvovanje u istraživanju je podrazumijevalo da ispitanici iznesu stepen slaganja sa vrijednosnim stavovima koji su dati u formi Likertove skale. Za nivo analize o vrijednostima u socijalnom radu korišteni su sljedeći stavovi: *Interes klijenta treba da bude primarni fokus djelovanja socijalnog radnika; Socijalni radnik treba da podredi lične principe vrijednostima socijalnog rada; Moj profesionalni integritet je iznad integriteta institucije u kojoj radim; Moj profesionalni pristup u radu zavisi od okruženja u kojem živim i Imam profesionalnu odgovornost da budem aktivan i podstičem pozitivne promjene u društvu.* Za nivo analize mjera i usluga namijenjenih korisnicima korišteni su sljedeći stavovi: *Usvojenje je najbolji vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja; Istopolnim zajednicama ne treba dozvoliti usvajanje djece; Hraniteljstvo je veoma poželjan vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja; Zbrinjavanje u zajednici predstavlja najbolji način brige o starijim licima i Lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju treba smjestiti u institucije.*

Obrada podataka je rađena upotrebom parametara deskriptivne statistike, kao i testiranja značajnosti razlika (χ^2 - Hi kvadrat test i Mann-Whitney test) i mjere korelacije (r_s - Spearman's koeficijent korelacije). Rezultati su prezentovani kao cjelina u čijoj osnovi se nalaze razlike koje postoje između dva subuzorka (studenti iz Australije i BiH).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja su predstavljeni prikazom stepena slaganja sa postavljenim tvrdnjama. Nakon uvida u vrijednosti χ^2 testa (Tabela 4) i Spearmanovih koeficijenata korelacije (Tabela 5) utvrđeno je da su za prvu grupu varijabli (tvrdnje o vrijednostima u socijalnom radu) statistički značajni nalazi za tvrdnje *Interes klijenta treba da bude primarni fokus djelovanja socijalnog radnika* i *Moj profesionalni integritet je iznad integriteta institucije u kojoj radim*. Naime, kod ovih tvrdnji je dijelom dokazan hipotetički postavljen stav o postojanju statistički značajnih razlika između percepcije vrijednosti u socijalnom radu kod studenata koji žive i studiraju u BiH, u odnosu na percepciju onih koji žive i studiraju u Australiji.

Analiza podataka dobijenih za cijeli ispitivani uzorak (N=146), koji se odnose na tvrdnju *Interes klijenta treba da bude primarni fokus djelovanja socijalnog radnika*, pokazala je da najveći broj studenata (91%) ima stav da je primarni fokus djelovanja socijalnog radnika interes klijenta, da samo 4,1% ne misli tako i da, za razliku od drugih tvrdnji, mali broj (4,8%) nema jasan stav o ovome. Podaci dobijeni deskriptivnom analizom (Tabela 1) pokazali su da je približno isti udio studenata (89% iz Australije i 93% iz BiH) mišljenja da je interes klijenta prioritetno u fokusu djelovanja socijalnog radnika. Takođe, približno jednak broj ispitanika iz Australije i BiH se ne slažu sa ovom tvrdnjom, ne znaju, odnosno, nemaju svoj stav o tome.

Tabela 1: Tabela kontingencije za tvrdnju *Interes klijenta treba da bude primarni fokus djelovanja soc.radnika*

			COUNTRY		Total
			BiH	Australia	
VAR 0074	U potpunosti se slažem	Count	54	35	89
		% within VAR00074	60.7%	39.3%	100.0%
	Slažem se	Count	16	28	44
		% within VAR00074	36.4%	63.6%	100.0%
	Ne znam, nemam stav	Count	3	4	7
		% within VAR00074	42.9%	57.1%	100.0%
	Ne slažem se	Count	1	3	4
		% within VAR00074	25.0%	75.0%	100.0%
	Uopšte se ne slažem	Count	1	1	2
		% within VAR00074	50.0%	50.0%	100.0%
Total		Count	75	71	146
		% within VAR00074	51.4%	48.6%	100.0%

S obzirom na činjenicu da raspored čestica u tabeli kontingencija nije zadovoljavao kriterijum za upotrebu χ^2 - testa (veći broj čestica sa manje od pet slučajeva), urađen je Mann-Whitney test koji je namijenjen za distribucije koje odstupaju od normalne (Tabela 2).

Tabela 2: Vrijednost Mann-Whitney test Interes klijenta treba da bude primarni fokus djelovanja soc. radnika

Mann-Whitney U	2063.000
Wilcoxon W	4913.000
Z	-2.718
Asymp. Sig. (2-tailed)	.007

Vrijednost ovog testa govori o prisustvu značajne razlike u stavovima studenata prema navedenoj tvrdnji. S druge strane, Spearmanov koeficijent korelacije $r_s = .226$ ($p < .01$), prikazan u Tabeli 5, pokazao je da postoji mala povezanost između stavova studenata o ovoj tvrdnji i njihove pripadnosti državi. Dobijeni rezultati, koji pokazuju da se stavovi studenata iz Australije i BiH razlikuju, ali da ta razlika nije uslovljena prebivalištem, nisu u skladu sa postavljenom hipotezom po kojoj mjesto življenja i društvene okolnosti u kojima se pripremaju socijalni radnici utiču na percepciju vrijednosti u socijalnom radu.

Odnos prema interesu korisnika i instituciji socijalne zaštite, kao dio profesionalnog integriteta, predstavlja veoma važan element vrednovanja profesije socijalnog rada, s obzirom na to da je djelatnost socijalnog rada svugdje u svijetu u neraskidivoj vezi sa profesionalnim integritetom ustanova i institucija koje pružaju usluge socijalnog rada. Mjere na deskriptivnom nivou (Tabela 3) su pokazale da se dvostruko veći broj studenata iz Australije ($N=26$) u potpunosti slaže sa tvrdnjom *Moj profesionalni integritet je iznad integriteta institucije u kojoj radim*, a veći je i broj onih koji se djelimično slažu ($N=24$). Značajan broj studenata iz BiH ($N=34$) nema stav o ovoj tvrdnji, dok je taj broj studenata iz Australije gotovo trostruko manji ($N=12$).

Tabela 3: Tabela kontigencije za tvrdnju Moj profesionalni integritet je iznad integriteta institucije u kojoj radim

			COUNTRY		Total
			BiH	Australia	
VAR 0076	U potpunosti se slažem	Count	13	26	39
		% within VAR00076	33.3%	66.7%	100.0%
	Slažem se	Count	16	24	40
		% within VAR00076	40.0%	60.0%	100.0%
	Ne znam, nemam stav	Count	34	12	46
		% within VAR00076	73.9%	26.1%	100.0%
	Ne slažem se	Count	11	6	17
		% within VAR00076	64.7%	35.3%	100.0%
	Uopšte se ne slažem	Count	1	3	4
		% within VAR00076	25.0%	75.0%	100.0%
Total		Count	75	71	146
		% within VAR00076	51.4%	48.6%	100.0%

Postojanje razlika između subuzoraka potvrđeno je vrijednošću hi-kvadrat testa (Tabela 4). Naime, vrijednost $\chi^2=18.830$, $df = 4$, $p<.05$ potvrdila je postojanje razlika nivoa slaganja sa tvrdnjom, a Spearmanov koeficijent, koji je najprimjereniji za očitavanje visine korelacije u ovom slučaju ($r_s = -.271$, $p<.01$) (Tabela 5), ukazao je na postojanje negativne, izrazito male povezanosti između ova dva subuzorka istraživanja s obzirom na mjesto stanovanja.

Tabela 4: Vrijednosti χ^2 testa

	χ^2 test	df	Asymptotic Significance (2-sided)
<i>Socijalni radnik treba da podredi lične principe vrijednostima socijalnog rada</i>	1.058	4	.901
<i>Moj profesionalni integritet je iznad integriteta institucije u kojoj radim</i>	18.830	4	< .001
<i>Moj profesionalni pristup u radu zavisi od okruženja u kojem živim</i>	9.756	4	.045
<i>Imam profesionalnu odgovornost da budem aktivan i podstičem pozitivne promjene u društvu</i>	3.333	3	.343

Tabela 5: Vrijednosti koeficijenta korelacije

Spearman's rho	COUNTRY	Correlation Coefficient	1.000
		Sig. (2-tailed)	.
		N	146
	<i>Interes klijenta treba da bude primarni fokus djelovanja socijalnog radnika</i>	Correlation Coefficient	.226**
		Sig. (2-tailed)	.006
		N	146
	<i>Socijalni radnik treba da lične principe podredi vrijednostima socijalnog rada</i>	Correlation Coefficient	.042
		Sig. (2-tailed)	.615
		N	146
	<i>Moj profesionalni integritet je iznad integriteta institucije u kojoj radim</i>	Correlation Coefficient	-.271**
		Sig. (2-tailed)	.001
		N	146
	<i>Moj profesionalni pristup u radu zavisi od okruženja u kojem živim</i>	Correlation Coefficient	-.235**
		Sig. (2-tailed)	.004
		N	146
	<i>Imam profesionalnu odgovornost da budem aktivan i podsičem pozitivne promjene u društvu</i>	Correlation Coefficient	-.045
		Sig. (2-tailed)	.589
		N	146

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).**

Drugi nivo analize vezan je za stavove o mjerama i uslugama koje se pružaju korisnicima sistema socijalne zaštite. Analizom koeficijenata korelacije (Tabela 9) utvrđeno je da postoji razlika u iskazanim nivoima slaganja, s obzirom na mjesto stanovanja i studiranja ispitanika, na svih pet prezentovanih tvrdnji. Najveći nivo korelacija sa mjestom stanovanja dobijen je kod tvrdnji: *Hraniteljstvo je veoma poželjan vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja* i *Zbrinjavanje u zajednici predstavlja najbolji način brige o starijim licima*. Primjenom mjera deskriptivne statistike dobijeni su podaci (Tabela 6) koji pokazuju da se veliki broj studenata iz BiH (N=62) slaže sa tim da je hraniteljstvo veoma poželjan vid zbrinjavanja djece

bez roditeljskog staranja, dok je broj ispitanika iz Australije koji se sa navedenom tvrdnjom slažu značajno manji (N=20).

Tabela 6. Tabela kontingencije za tvrdnju Hraniteljstvo je veoma poželjan vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja

			COUNTRY		Total
			BiH	Australia	
VAR 0071	U potpunosti se slažem	Count	34	6	40
		% within VAR00071	85.0%	15.0%	100.0%
	Slažem se	Count	28	14	42
		% within VAR00071	66.7%	33.3%	100.0%
	Ne znam, nemam stav	Count	9	22	31
		% within VAR00071	29.0%	71.0%	100.0%
	Ne slažem se	Count	4	19	23
		% within VAR00071	17.4%	82.6%	100.0%
	Uopšte se ne slažem	Count	0	10	10
		% within VAR00071	0.0%	100.0%	100.0%
Total		Count	75	71	146
		% within VAR00071	51.4%	48.6%	100.0%

Dobijenu razliku potvrdila je i vrijednost hi kvadrat testa ($\chi^2= 49.428$) (Tabela 8) koja ukazuje na značajnost razlike na oba nivoa. Koeficijent korelacije $r_s = .573$ ($p < .01$, $p < .05$) (Tabela 9), koji pokazuje da postoji visoka korelacija, značajna na oba nivoa, dodatni je dokaz o postojanju veoma visoke uslovljenosti odgovora studenata društvenim okolnostima u kojima žive i studiraju.

Rezultati dobijeni deskriptivnim postupkom (Tabela 7) pokazali su da studenti iz Australije u najvećem broju (N=32) nemaju stav, značajan broj (N=27) se ne slaže ili se u potpunosti ne slaže, dok se najmanji broj (N=12) u potpunosti ili djelimično slaže da zbrinjavanje u zajednici predstavlja najbolji način brige o starijim licima. Za razliku od njih, studenti iz BiH preferiraju ovaj oblik brige, na što upućuju podaci da njih N=58 smatra da je zbrinjavanje u zajednici najbolji način brige o starijim licima.

Tabela 7. Tabela kontingencije za tvrdnju Zbrinjavanje u zajednici predstavlja najbolji način brige o starijim licima

			COUNTRY		Total
			BiH	Australia	
VAR 0069	U potpunosti se slažem	Count	18	3	21
		% within VAR00069	85.7%	14.3%	100.0%
	Slažem se	Count	40	9	49
		% within VAR00069	81.6%	18.4%	100.0%
	Ne znam, nemam stav	Count	9	32	41
		% within VAR00069	22.0%	78.0%	100.0%
	Ne slažem se	Count	8	17	25
		% within VAR00069	32.0%	68.0%	100.0%
	Uopšte se ne slažem	Count	0	10	10
		% within VAR00069	0.0%	100.0%	100.0%
Total		Count	75	71	146
		% within VAR00069	51.4%	48.6%	100.0%

Vrijednost $\chi^2= 56.402$ (Tabela 8) potvrdila je da postoji značajna razlika, a vrijednost $r_s= .560$ (Tabela 9) da postoji visoka povezanost, što upućuje na postojanje značajne veze između pripadnosti državi i preferiranja ovog oblika zaštite.

Tabela 8: Vrijednosti χ^2 testa

	χ^2 test	df	Asymptotic Significance (2-sided)
<i>Usvojenje je najbolji vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja</i>	31.714	4	< .001
<i>Istopolnim zajednicama ne treba dozvoliti usvajanje djece</i>	43.641	4	< .001
<i>Hraniteljstvo je veoma poželjan vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja</i>	49.428	4	< .001
<i>Zbrinjavanje u zajednici predstavlja najbolji način brige o starijim licima</i>	56.402	4	< .001
<i>Lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju treba smjestiti u institucije</i>	23.549	4	< .001

Tabela 9: Vrijednosti koeficijenta korelacije

Spearman's rho	COUNTRY	Correlation Coefficient		1.000
		Sig. (2-tailed)		.
		N		146
	<i>Usvajanja je najbolji vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja</i>	Correlation Coefficient		.439**
		Sig. (2-tailed)		.000
		N		146
	<i>Istopolnim zajednicama ne treba dozvoliti usvajanje djece</i>	Correlation Coefficient		.496**
		Sig. (2-tailed)		.000
		N		146
	<i>Zbrinjavanje u zajednici predstavlja najbolji način brige o starijim licima</i>	Correlation Coefficient		.560**
		Sig. (2-tailed)		.000
		N		146
	<i>Lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju treba smjestiti u institucije</i>	Correlation Coefficient		.396**
		Sig. (2-tailed)		.000
		N		146
	<i>Hraniteljstvo je veoma poželjan vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog</i>	Correlation Coefficient		.573**

Pitanja usvojenja i usvojenja djece u istopolnim zajednicama predstavljaju aktuelne teme koje pobuđuju poseban interes u opštoj i stručnoj javnosti. S obzirom na različita iskustva, kulturalne navike i tradiciju porodičnih odnosa bilo je zanimljivo vidjeti kako studenti socijalnog rada iz Australije i BiH percipiraju ove teme. Mišljenja studenata o ovom vidu zaštite ispitivali smo pomoću tvrdnji *Usvojenje je najbolji vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja* i *Istopolnim zajednicama ne treba dozvoliti usvajanje djece*. Podaci dobijeni deskriptivnom analizom pokazali su da je od ukupno N=50 ispitanika, koji se u potpunosti slažu sa tvrdnjom da je usvojenje najbolji vid zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, njih čak N=40 iz BiH, dok je samo N=10 iz Australije. Identičan broj ispitanika iz Australije i BiH (N=22) se djelimično slažu, dvostruko veći broj ispitanika iz Australije se ne slaže ili se u potpunosti ne slaže, a čak jedna trećina studenata iz Australije (N=24) nema stav o ovoj tvrdnji. Rezultat $\chi^2= 31.714$ je potvrdio postojanje razlike koja je značajna na oba nivoa ($p<.01$, $p<.05$) (Tabela 8), a koeficijent korelacije ($r_s = .439$, $p<.01$,

$p < .05$) (Tabela 9) ukazao je na postojanje povezanosti, čime je nedvosmisleno potvrđeno da postoji razlika i veza između odgovora studenata i njihove pripadnosti državi. Polazeći od činjenice da je u nekim državama dozvoljeno da osobe koje su zasnovale istopolne brakove ili zajednice usvajaju djecu, dok druge države mogućnost za realizaciju usvojenja daju isključivo heteroseksualnim brakovima ili zajednicama, ispitali smo mišljenje studenata o ovoj temi. Rezultati deskriptivne statistike su pokazali da je od ukupno $N=51$ studenta koji se u potpunosti ne slažu da istopolnim zajednicama ne treba dozvoliti usvajanje djece, njih $N=43$ iz Australije, a samo $N=8$ iz BiH. Približno jednak broj ispitanika iz BiH i Australije se ne slaže, dok daleko veći broj ispitanika iz BiH ($N=26$) nema stav o tome. Od ukupno $N=40$ ispitanika koji su se izjasnili da se u potpunosti ili djelimično slažu, iz BiH je bilo $N=29$, a $N=11$ iz Australije. Vrijednost $\chi^2=43.641$ (Tabela 8) potvrdila je rezultate deskriptivne statistike o postojanju razlike za koju je utvrđeno da je značajna na oba nivoa. Na postojanje značajne povezanosti između pripadnosti državi i stava studenata o tome da li istopolnim zajednicama treba dozvoliti usvajanje djece ukazuje i koeficijent korelacije $r_s = .496$, (Tabela 9) koji je statistički značajan na oba nivoa ($p < .01$, $p < .05$).

DISKUSIJA I ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako se tokom studija studenti iz BiH, kao i studenti iz Australije u okviru nastavnih predmeta upoznaju sa istim vrijednostima i etičkim standardima koji određuju postupanja socijalnih radnika prema korisnicima, u istraživanju se krenulo od pretpostavke da društvene okolnosti u određenoj mjeri oblikuju stavove studenata. Osnov za ovu pretpostavku bila je i činjenica da u Australiji, za razliku od BiH, postoji niz usaglašenih dokumenata u čijoj osnovi su vrijednosti i etička odgovornost na kojima se zasnivaju standardi prakse socijalnog rada koji su usklađeni i sa standardima za obrazovanje socijalnih radnika.

Nepostojanje komparativnih istraživanja na temu primjene vrijednosti socijalnog rada u obrazovanju socijalnih radnika u ove dvije zemlje učinilo je izazovnim ovo provođenje, kako sa aspekta istraživačke perspektive, tako i sa aspekta interesa razmjene različitih praksi u kreiranju obrazovnih programa za buduće socijalne radnike u dvije, po mnogo čemu, različite sredine.

Dobijeni rezultati, koji su pokazali da je većina studenata iz obje države mišljenja da interes klijenta treba biti ono što će usmjeravati način profesionalnog djelovanja socijalnog radnika, ukazuju na to da studenti interes klijenta vide kao primarni fokus djelovanja socijalnog radnika. Stavovi studenata o tome da li socijalni radnik treba

podrediti lične principe vrijednostima socijalnog rada značajno se ne razlikuju, a nepostojanje razlike u stavovima studenata koji smatraju da imaju profesionalnu odgovornost da budu aktivni i da podstiču pozitivne promjene u društvu pokazuje da oni neke vrijednosti socijalnog rada percipiraju isto, bez obzira na to u kojoj državi se školuju i žive/borave. Ipak, uočene razlike o prioritetima vezanim za lični i profesionalni integritet i stavovima da profesionalni pristup socijalnih radnika zavisi od okruženja u kome žive, pokazuju da se stavovi studenata u odnosu prema nekim vrijednostima razlikuju s obzirom na njihovu pripadnost državi. Na osnovu analize dobijenih rezultata može se zaključiti da postoje razlike u stavovima studenata iz Australije i BiH o nekim vrijednostima, ali da i jedni i drugi jednako percipiraju podređivanje ličnih principa vrijednostima socijalnog rada i obavezu podsticanja pozitivnih promjena u društvu.

Rezultati su pokazali da se mišljenja studenata o mjerama zaštite i načinima intervenisanja prema korisnicima razlikuju te da je daleko manji broj studenata iz Australije stava da su usvojenje i hraniteljstvo najbolji načini zaštite djece bez roditeljskog staranja. Ovakvi stavovi studenata iz Australije o usvojenju mogu se dovesti u vezu sa njihovim kulturalnim kontekstom i načinom na koji su se provodila usvojenja u Australiji. Opštepoznato je da su vlasti Australije donosile zakone o zaštiti prava djece na osnovu kojih je bilo dozvoljeno da se Aboridžinima oduzimaju djeca i daju bez saglasnosti roditelja drugim porodicama bijelaca. Takvi oblici prisilnog usvajanja, za koje se vjerovalo da su u najboljem interesu djece, koji su se dešavali sve do 60-ih godina prošlog vijeka, nailazili su i nailaze na neprihvatanje i osudu. Termin „ukradena generacija“, prema Tilbury (2018), opisuje djecu Aboridžina koja su nasilno odvajana od roditelja. Mjere, koje je država preduzela kako bi se ublažile posljedice nehumanog postupanja, jasno su vidljive i u dokumentima Australijskog udruženja socijalnih radnika u kojima se naglašava da je Udruženje posvećeno procesu pomirenja sa Aboridžinima i stanovnicima ostrva Torres Strait, da poštuje njihove vrijednosti, te da se socijalni radnici obavezuju osigurati praksu koja će biti kulturalno odgovorna i osjetljiva. Kao što se može vidjeti, daleko veći broj ispitanika iz Australije smatra da istopolnim zajednicama treba omogućiti usvajanje djece, što se takođe može dovesti u vezu sa kulturalnim kontekstom, ali i zakonodavstvom kojim je uređena ova oblast. Odrastanje djece u istopolnim zajednicama još uvijek je u nekim sredinama neprihvatljivo, a predrasude, stereotipi, društvena uvjerenja, negativni stavovi i socijalna stigmatizacija utiču na stavove i mišljenja pojedinaca o ovoj temi. Iako ne postoje dokazi da se djeca koja odrastaju u istopolnim zajednicama razlikuju od djece koja odrastaju u heteroseksualnim zajednicama, često se postavljaju pitanja o tome koliko su istopolne zajednice adekvatne za rast i razvoj djece, za

njihovu polnu identifikaciju, posebno za razvoj polnih uloga i polnog identiteta, te na koji način utiču na ponašanje djece i uspostavljanje njihovih socijalnih odnosa.

Prema Patrčević i Ernečić (2020: 580), zbrinjavanje djece u porodice istopolnih parova nije područje „o kome se može raspravljati na isključivi način – "za ili protiv", već o tome treba govoriti iz različitih perspektiva u kontekstu naučnih dokaza. I pored toga što je u Australiji značajan broj djece smješten u hraniteljske porodice, što potvrđuje podatak da je u 2016. godini 38,7% djece koja su izmještena iz porodica bila zbrinuta u hraniteljske porodice (AIHW 2017 prema Tilbury 2018: 184), rezultati istraživanja prikazani u ovom radu su pokazali da više od jedne trećine studenata ne misli da je hraniteljstvo poželjan vid zbrinjavanja djece, za razliku od studenata iz BiH koji su u najvećem broju ovaj oblik zbrinjavanja djece ocijenili poželjnim, iako u njihovoj državi zbrinjavanje u hraniteljske porodice nije u značajnoj mjeri zaživjelo. Podatak da značajan broj studenata iz Australije nema stav o tome da li je zbrinjavanje u zajednici najbolji način brige o starijim licima može se dovesti u vezu sa manjom zainteresovanošću studenata za rad sa ovom grupom korisnika, na šta upućuju rezultati studije Chonody and Wang (2014) koji su pokazali da se samo 5,4% studenata socijalnog rada iz Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjenog Kraljevstva i Australije izjasnilo da je rad sa starijim licima primarna oblast njihovog interesovanja (prema Hughes i Heycox 2018). Takođe, činjenica da većina studenata iz Australije nema stav o ovome može se povezati i sa australijskom praksom da se u socijalnom radu sa starijim licima primjenjuje koncept usmjeren na konzumenta, čiji je cilj osnaživanje korisnika i davanje slobode da sami odlučuju kako žele da žive (Laragy, Allen 2015 prema Hughes, Heycox 2018: 105). Za razliku od studenata iz Australije, mišljenje većine studenata iz BiH je da je zbrinjavanje u zajednici najbolji način brige o starijim licima i da lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju treba smjestiti u ustanovu. Prema Petrakis, Sheehan (2018: 151-152), u Australiji je došlo do značajne preorijentacije mentalnog zdravlja „sa bolničkog liječenja na okruženje u zajednici“, a resursi za usluge mentalnog zdravlja preneseni su iz velikih psihijatrijskih bolnica na usluge koje se pružaju u zajednici. Iako je slična situacija i u BiH, gdje u većini lokalnih zajednica postoje centri za zaštitu mentalnog zdravlja koji predstavljaju značajne resurse za pružanje usluga u zajednici (Lakić, Popović, Jovanović, Hrelja-Hasečić 2013), stavovi studenata impliciraju na njihovu nedovoljnu upućenost u prednosti ovog koncepta.

Rezultati koji su potvrdili da postoje značajne razlike u stavovima studenata o odnosu prema korisnicima, mjerama i oblicima zaštite upućuju na zaključak da studenti iz BiH u značajnijoj mjeri percipiraju usvojenje i hraniteljstvo kao poželjne načine zaštite djece bez roditeljskog staranja, a zbrinjavanje u zajednici kao najbolji

način brige o starijim licima, dok je veći broj studenata iz Australije stava da treba dozvoliti usvojenje djece u istopolnim zajednicama i da lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju ne bi trebalo smještati u institucije.

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da postoji veza između stavova studenata i društvenih okolnosti u kojima se pripremaju za obavljanje profesionalne uloge, da postoje različite perspektive i prakse društvenog djelovanja prema određenim grupama korisnika u socijalnom radu, ali da im je istovremeno zajednički osnovni princip po kome je interes klijenta prioritet za svakog socijalnog radnika čije je postupanje u skladu sa vrijednostima socijalnog rada i principom aktivnog djelovanja, bez obzira na društvene okolnosti u kojima se školuju, borave i rade, što je u skladu sa preliminarno postavljenom hipotezom ovog istraživanja.

LITERATURA:

1. Alston, Margaret, Samone McCurdy, Jennifer McKinnon (2018), *Social Work Fields of Practice*, 3, Oxford University Press, Melbourne
2. Australian Association of Social Workers (2020), *Australian Social Work Education and Accreditation Standards*; preuzeto 20. 02. 2023. sa <https://www.aasw.asn.au>
3. Australian Association of Social Workers (2020), *Code of Ethics*; preuzeto 20. 02. 2023. sa <https://www.aasw.asn.au/about-aasw/ethics-standards/code-of-ethics/>
4. Australian Association of Social Workers (2013), *Practice standards*; preuzeto 20. 02. 2023. sa: <https://www.aasw.asn.au/about-aasw/ethics-standards/practice-standards/>
5. Australian Association of Social Workers (2010), *Code of Ethics*; preuzeto 20. 02. 2023. sa <https://www.aasw.asn.au>
6. Banks, Sarah (1995), *Ethics and values in social work*, British Association of Social Workers (BASW), London
7. Buljevac, Marko, Ana Opačić, Martina Podobnik (2020), "Profesionalne kompetencije socijalnih radnika: temelj identiteta jedne pomažuće profesije", *Ljetopis socijalnog rada*, 27(1), 31-56.
8. Council on Social Work Education (2022), *Educational Policy and Accreditation Standards for Baccalaureate and Master's Social Work Programs*, Alexandria; preuzeto 21. 04. 2023. sa: <https://www.csw.org>

9. Dozier, Mary, Oliver Lindheim (2006), "This is my child: Differences among foster parents in commitment to their young children", *Child Maltreatment*, 11(4), 338-345.
10. Grujić, Dobrila (ur.) (2014), *Izazovi hraniteljstva na početku 21. veka*, Zbornik radova sa Internacionalne konferencije o hraniteljstvu, Beograd 16-17. 12. 2013., Centar za porodični smestaj dece i usvojenje, Beograd
11. Hrabar, Dubravka (2008), "Posvojenje na razmeđi interesa posvojitelja i posvojenika", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58(5), 1107-1139,
12. Hughes, Mark, Karen Heycox (2018), "Working with Older People (Gerontological Social Work)", u: Margaret Alston, Samone McCurdy i Jennifer McKinnon (eds.), *Social Work Fields of Practice*, 3, Oxford University Press, Melbourne, 100-116.
13. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta (1989), preuzeto 16. 01. 2023. sa: <http://www.unicef.org>
14. Lakić, Biljana, Tatjana Popović, Sandra Jovanović, Dženita Hrelja-Hasečić (2013), *Koordinisana briga u mentalnom zdravlju*, Univerzitet u Banja Luci - Medicinski fakultet, Banja Luka
15. Patrčević, Sonja, Maja Ernečić (2020), "Razvoj djece u istopolnim obiteljima –činjenice, predrasude i uloga društva", *Ljetopis socijalnog rada*, 27(3), 563-590.
16. Petrakis, Melissa, Sheehan Rosemary (2018), "Social Work Practice in Mental Health Settings", u: Margaret Alston, Samone McCurdy, Jennifer McKinnon (eds.), *Social Work Fields of Practice*, 3, Oxford University Press, Melbourne, 149-164.
17. *Porodični zakon*, "Službene novine FBiH", br. 35/05, 41/05, 31/14. i 32/19 – odluka US
18. *Porodični zakon*, „Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 54/02, 41/08. i 63/14
19. Šućur-Janjetovic, Vesna, Ljubo Lepir, Dragana Šćepovic (2023), "Social Work and Global Sustainable Development Goals through the lenses of Social Work Students in Australia and Bosnia and Herzegovina – Comparative Research Project", Presentation at an international conference ECSWR 2023, 12th European Conference for Social Work Research; preuzeto 10. 05. 2023. sa <https://convegna.unicatt.it/ecswr2023-Abstracts%20Books%20ECSRW%20Milan%202023.pdf>

20. Tilbury, Clare (2018), "Social Work in Child Protection Settings", u: Margaret Alston, Samone McCurdy, Jennifer McKinnonč (eds.), *Social Work Fields of Practice*, 3, Oxford University Press, Melbourne, 180-195.
21. Urbanc, Kristina (2001), "Etika i vrijednosti u socijalnom radu", *Ljetopis socijalnog rada*, 2(8), 153-164.
22. Vidanović, Ivan (2009), *Pojedinac i porodica – metode, tehnike i vještine socijalnog rada*, Tiro-erc, Beograd

VALUES IN SOCIAL WORK AND PROFESSIONAL RELATIONSHIP TOWARDS USERS

Summary:

The paper presents the results of comparative empirical research conducted among social work students (N=146), who were grouped into two subsamples: students from the Australian College of Applied Psychology, Sydney and Melbourne (N= 71), and students from Bosnia and Herzegovina (BiH) from the Universities of Banja Luka, Tuzla and Sarajevo (N=75). The subject of the research was the values in social work that determine the professional attitude and ways of intervening towards the users of the social protection system, among social work students in two different educational, cultural, and social-political environments (Australia and Bosnia and Herzegovina). The goal of the research was to determine whether there are differences in the attitudes and opinions of students about the values of social work, professional attitudes, and actions towards users of the social protection system, about the country of study and residence. The research was carried out using the research method (survey technique), for the needs of which a specially prepared instrument - Questionnaire (ORiSR/April 2020) was created, which examined students' attitudes about the professional relationship and measures of treatment towards users of social work services. The obtained results confirmed the assumed hypothesis that there are significant differences in students' attitudes regarding the place of study, that is, the different cultural and social circumstances in which future social workers are educated. Differences were observed in the evaluation of individual measures and forms of protection for users of social work services. Students from Bosnia and Herzegovina believe that adoption and foster care are preferable forms of protection for children without parental care, while the majority of students from Australia think that the adoption of children in same-sex unions should be allowed. Also, the obtained results showed that, even though the views of students from Australia and Bosnia and Herzegovina differ on some values of social work, essential differences were not observed in the values related to satisfying the primary interest

of the user, subordinating personal principles to the values of social work and social activism of social work in the community.

Keywords: social work student; values and professional relationship; Bosnia and Herzegovina; Australia

Adrese autora

Authors' address

Dragana Šćepović
Univerzitet u Banjoj Luci
Fakultet političkih nauka
dragana.scepovic@fpn.unibl.org

Ljubo Lepir
Univerzitet u Banjoj Luci
Fakultet političkih nauka
ljubo.lepir@fpn.unibl.org

Vesna Šućur-Janjetović
Univerzitet u Banjoj Luci
Fakultet političkih nauka
vesna.sucur-janjetovic@fpn.unibl.org

